

УДК 371.214.004.5:621.39

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНА МЕДІАОСВІТА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Ганна ОНКОВИЧ

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу теорії та методології
гуманітарної освіти,
Інститут вищої освіти НАПН України

Ключові слова: інформаційна грамотність; медіаграмотність; медіаінформаційна грамотність; вища освіта України; парасольковий термін; медіаосвіта; професійно-орієнтована медіаосвіта; медіакомпетентність; медіакомпетентність фахівця.

У статті розглядаються терміни «інформаційна грамотність», «медіаграмотність», «медіаінформаційна грамотність» та «медіакомпетентність фахівця», представлені у дослідженнях зарубіжних науковців. Звертається увага на необхідність розуміння «парасолькового» поняття «медіаінформаційна грамотність» як одного з базових у сучасній гуманітаристиці суспільства знань. Ідеться про доцільність упровадження у систему вищої освіти нових курсів, які б формували професійну компетентність фахівця засобами медіаосвітніх технологій. Як приклад розглядається колективна монографія «Медіакомпетентність фахівця», яка підготовлена за матеріалами дипломних робіт студентів – слухачів спецкурсу з професійно-орієнтованої медіаосвіти.

© Онкович Г., 2014

Постановка проблеми та її актуальність. Нові життєві обставини вимагають орієнтації вищої школи на всебічний розвиток особистості фахівця в процесі його підготовки. Завдання фахівця інформаційної епохи – розвивати критичне мислення, вміння аналізувати й добирати особистісно значущу інформацію, тобто бути медіа- та інформаційно грамотною особистістю, а також структурувати, узагальнювати й осмислено використовувати медіапродукти. Досягти цього можна завдяки медіаосвіті. Нині існує багато визначень цього поняття. Ми розглядаємо її як *діяльнісний процес розвитку і саморозвитку особистості* з опертям на засоби масової інформації та використання їхніх матеріалів. Саме завдяки медіаосвіті особистість стає медіа- та інформаційно грамотною

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. У 2014 році виповнюється сорок років терміна «інформаційна грамотність» (ІГ). Уперше його вжив Пол Зурковскі (Zurkowski) у своїй доповіді «The Information Services Environment: Relationship and Priorities» для Національної комісії США у справах бібліотек та інформатики, де описав основні навички, які були потрібні працівникам сфери послуг, яка активно розвивалася тоді в США [2, с. 38]. Література з цієї проблематики з'являлася переважно англійською мовою,

тож не дивно, що англomовний термін поширився по всьому світу.

П. Зурковскі ввів це поняття будучи президентом Асоціації інформаційної промисловості США. Ідею своєї пропозиції він позначив так: «Мета: забезпечення інформаційної грамотності». Далі в тексті було: «Ми відчуваємо надлишок інформації щоразу, коли наявна інформація перевищує нашу здатність оцінити її» [цит. за 2]. Автор терміна вважав це універсальним явищем і пояснював його наступними трьома факторами: 1) пошуки інформації різняться за часом і за метою, 2) за наявністю різноманіття джерел і способів доступу, через що підходи до вирішення цього питання постійно і швидко змінюються; 3) інформація, з якою ми працюємо, відображає набагато більший обсяг людського досвіду [2, с. 38]. Відтоді термін не раз потрапляв у поле зору дослідників і досить швидко не тільки поширювався по всьому світу, а й наповнювався різним трактуванням. Наприклад, декан факультету інформаційного менеджменту Університету Хаджеттепе (Анкара, Туреччина) Серап Курбаноглу зазначає, що чимало проблем з трактуванням поняття «інформаційна грамотність» виникало щодо використання слова «грамотність», оскільки спочатку під «грамотністю» розумілася базова здатність читати і писати. Через це термін виявився досить неясним і неоднозначним [4].

Сьогодні лексема «грамотність» широко використовується для позначення наявності навичок і базових знань у певній предметній області (у збірних поняттях – комп'ютерна грамотність, грамотність у питаннях здоров'я, громадянська грамотність). Коли терміни «грамотність» і «комп'ютер» об'єднуються для утворення нового поняття («комп'ютерна грамотність»), зміст очевидний. Однак у поєднанні зі словом «інформація» термін «грамотність» для різних людей набував зовсім іншого змісту. Тому розуміння поняття «інформаційна грамотність» для багатьох і сьогодні, як і раніше, залишається проблемою [4, с. 87]. Розбіжності з цього приводу стимулювали пошук інших варіан-

тів. У 1997 році було навіть складено список термінів, які пропонувалося використовувати як альтернативу, проте більшість із них зберігали небезпеку неправильного тлумачення.

Експерт Європейської мережі шкільних бібліотек та інформаційної грамотності, професор Університету Амстердама Альберт Букхорст у своїй аналітичній статті «Медіа- та інформаційна грамотність та її «подруги» [2] зазначає, що ще 1995 року дослідники встановили існування дев'ятнадцяти термінів, пов'язаних з інформаційною грамотністю: грамотність дорослого населення; підвищена грамотність; базова грамотність; подвійна грамотність; громадська грамотність; комп'ютерна грамотність; критична грамотність; культурна грамотність; первинна грамотність; сімейна грамотність; функціональна грамотність; інформативна грамотність; маргінальна грамотність; медіаграмотність; мінімальна грамотність; обмежена грамотність; необхідна грамотність; візуальна грамотність; грамотність на робочому місці [2, с. 42]. У наукових джерелах можна знайти також чимало інших видів грамотності, наприклад: громадянська грамотність; новинна грамотність; інформаційна побіжність; грамотність у питаннях інформації про здоров'я; трансграмотність; грамотність у сфері авторського права; навички століття; інформаційна побіжність ХХІ століття; грамотність в області доповненої реальності; грамотність в галузі мобільної інформації [2, с. 42–43]. Поняття «інформаційна грамотність» А. Букхорст розглядає як «парасольковий» термін, що об'єднує значну кількість синонімів. Зазначимо, що він, як фахівець з бібліотечних мереж, робить це з позицій потреб своєї галузі.

Проте термін «інформаційна грамотність» прижився, і нині він отримав широке визнання. Тривалий час його активно використовували насамперед у бібліотечно-інформаційній сфері, проте поступово поняття виходило все далі за її межі. Термін отримав подальший розвиток у більш пізніх документах, схвалених на міжнарод-

них форумах. Зокрема, Празька декларація 2003 року, що отримала назву «До інформаційно грамотного суспільства», пов'язувала інформаційну грамотність з інформаційним суспільством, Александрійська декларація «Маяки інформаційного суспільства» (2005) позначила взаємозв'язок інформаційної грамотності з навчанням упродовж усього життя.

Секція інформаційної грамотності Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) у 2006 році обговорювала можливість заміни терміна «інформаційна грамотність» іншими, лінгвістично більш прийнятними для інших великих мов. У результаті було вирішено залишити термін, оскільки він уже отримав міжнародне визнання. Проте кожній країні було рекомендовано вибрати найбільш відповідний термін для своєї мови. Сьогодні в Україні це – «інформаційна грамотність». Нам пощастило взяти участь в обговоренні проблем медіа- та інформаційної грамотності (у т. ч. й термінологічних) на міжнародних конференціях у Москві («Медіа- та інформаційна грамотність у суспільствах знань», 2012) та Стамбулі («Європейська конференція з інформаційної грамотності», 2012) [5; 8].

Зазначимо, що на сьогодні інформаційна грамотність усе частіше і частіше згадується в контексті нового комбінованого терміна – «медіа- та інформаційна грамотність» (МІГ). ЮНЕСКО провела кілька експертних нарад, присвячених різним аспектам медіа- та інформаційної грамотності, зокрема, Наряду з упродовження компонентів медіа- та інформаційної грамотності в навчальний план підготовки викладачів (Париж, червень 2008 року) та Наряду з проблем розробки індикаторів медіа- та інформаційної грамотності (Бангкок, листопад 2010 року). Нині ЮНЕСКО і ІФЛА працюють над Рекомендаціями з медіа- та інформаційної грамотності, що знайшло відображення в Московській декларації [5]. Професор А. Букхорст у згаданій вище статті цитує П. Зурковські: «Люди, які навчилися використовувати в роботі інформаційні джере-

ла, можуть бути названі інформаційно грамотними. Вони освоїли техніку і навички застосування широкого діапазону інформаційних засобів як першоджерел для адаптації інформаційних рішень до вирішення проблем» (Zurkowski, 1974). При цьому важливо пам'ятати, що спочатку термін був орієнтований на потребу бібліотечно-інформаційної сфери. У 1989 році Американська бібліотечна асоціація визначила інформаційну грамотність як «набір навичок, які передбачають уміння визначити, коли інформація потрібна, і здатність знаходити, оцінювати й ефективно використовувати необхідну інформацію відповідно до принципів етики» [2]. Згодом термін перейшов в інші сфери. І сучасні дослідники характеризують середовище як інформаційно багате, якщо в ньому є можливість отримання доступу до всіх видів інформаційних ресурсів, каналів і баз даних. В іншому випадку середовище є інформаційно бідним.

Скористатися багатством сучасного інформаційного середовища можна через оволодіння медіа- та інформаційною грамотністю на заняттях з медіаосвіти, що, зокрема, засвідчують напрацювання аспірантів Інституту вищої освіти НАПН України, апробаційні програми спецкурсів яких розміщено в збірнику «Медіадидактика вищої школи» [6]. Саме дослідження Н. Духаніної, І. Сахневич, О. Янишин та ін. привели нас до розуміння, що на часі вести мову не просто про медіаосвіту, яку дехто розуміє лише як «журналістику для всіх», а про професійно орієнтовану медіаосвіту.

Мета нашої статті – звернути увагу науково-педагогічного загалу на потенційні можливості професійно-орієнтованої медіаосвіти у вищій школі, завдяки якій майбутній спеціаліст стає медіа- та інформаційно грамотним, а її присутність у навчальних планах і програмах може значною мірою осучаснити й поживити навчальний процес у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що в Україні ці поняття (ІГ, МГ, МІГ) наразі використовуються значно менше,

ніж в інших країнах, вищі навчальні заклади яких мають високі рейтинги. Це є свідченням того, що ми дещо відстаємо у розвитку тих нових сфер гуманітарного знання, які в останні десятиліття успішно розвиваються гуманітаріями інших країн. Ми звично послуговуємось варіаціями поняття «інформаційно-комунікаційні технології», яке прийшло в гуманітаристику з інформатики і часто-густо є базовим у дослідженнях і гуманітарного спрямування. Однак навіть побіжний огляд «парасолькового» поняття «медіаінформаційна грамотність», здійснений нами, нашоухує на усвідомлення потреби в оперуванні новими термінами, які вже стали звичними у науково-освітньому середовищі. І чим швидше ми активізуємо їх в освітньому полі вищої школи, тим успішніше вирішуватимуться й завдання освіти впродовж життя. Щоб досягти успіхів у навчанні впродовж життя, нині без медіаосвіти неможливо, про яку б освітню систему не йшлося. Це – нова філософія педагогічної діяльності, яка, напевно, потребує власної освітньої системи, справедливо зауважує російський науковець І. Фатєєва [11, с. 53].

На думку дослідниці медіаосвітніх процесів О. Бондаренко, глобальна мета медіаосвіти – формування медіакультури. Локальні цілі різних варіантів медіаосвіти – формування медіа- (інформаційної) грамотності в одній чи кількох сферах масової комунікації [1, с. 25–26]. І з цим важко не погодитися. Проте інша думка дослідниці, висловлена поруч: медіаосвіта не може бути самостійною, вона не входить у сферу самоосвіти – викликає сумнів.

Наш досвід засвідчує інше. Власне навчальні заняття з авторського курсу «Медіаосвіта» на кафедрі видавничої справи та редагування Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету «КПІ» з часом переконали нас у необхідності впровадження не просто такого загально-просвітницького медіакурсу, а професійно-орієнтованого курсу з медіаосвіти. Саме практика переконала нас, що на старших курсах у вищій школі слід впро-

ваджувати професійно-орієнтовану медіаосвіту [6; 7; 9], надавати студентам знання з медіа- та інформаційної грамотності у такий спосіб, щоб вони могли самостійно розвивати їх і послуговуватися ними не тільки на студентській лаві, а й упродовж усього життя для підтримання належного рівня професійної компетентності.

Медіакомпетентність – якість медіаграмотної особистості. Це – результат медіаосвіти, яка допомагає людині активно використовувати можливості інформаційно-освітнього поля – телебачення, радіо, відео, преси, Інтернету, формує культуру спілкування, розвиває творчі, комунікативні здібності, критичне мислення, вміння сприймати, інтерпретувати, аналізувати й оцінювати медіатексти, навчає різних форм самовираження за допомогою освітніх технологій, у т. ч. – медіатехнологій. Саме медіакомпетентність розвиває вміння професійно орієнтованого критичного мислення, які допомагають скласти незалежні судження і прийняти компетентні рішення у відповідь на інформацію, передану каналами масової комунікації [10].

Один із найбільш цитованих російських дослідників О. Федоров подає такі трактування понять «медіакомпетентність особистості» і «медіакомпетентність педагога» [12; 14; 15]. *Медіакомпетентність особистості* (media competence of personality) – сукупність її мотивів, знань, умінь, здібностей (показники: мотиваційний, контактний, інформаційний, перцептивний, інтерпретаційний/оцінний, практико-операційний/діяльнісний, креативний), які сприяють відбору, використанню, критичному аналізу, оцінці, створенню та передаванню медіатекстів у різних видах, формах і жанрах, аналізу складних процесів функціонування медіа в соціумі [14, с. 24]. *Медіакомпетентність педагога* (educator's media competence) – сукупність його мотивів, знань, умінь, здібностей (показники: мотиваційний, інформаційний, методичний, практико-операційний/діяльнісний, креативний), які сприяють медіаосвітній діяльності в аудиторії різного віку [14, с. 24].

Ми можемо запропонувати коротке визначення поняття *медіакомпетентність фахівця*: це інтегральна характеристика особистості, яка складається з окремих предметних компетенцій і є ознакою медіакультури.

У колективній монографії «Медіакомпетентність фахівця» [9] розглядаються особливості набуття медіакомпетентності в процесі медіаосвіти на прикладі редакторського фаху. Прослідковуються характерні тенденції, зумовлені редакторською підготовкою медіапродукту, звертається увага на педагогічну складову медіаосвіти. Основу роботи складають дослідження студентів кафедри «Видавничо-поліграфічного інституту НТУ України «КПІ», виконані в руслі нашого спецкурсу «Медіаосвіта» («Професійно-орієнтована медіаосвіта») й успішно захищені як дипломні проекти. Така студентоцентрованість є однією з визначальних характеристик європейського простору вищої освіти, що вибудовується в ході реалізації Болонського процесу і вбачається привабливим і конкурентоспроможним [16]. Крім того, студенти таким чином уперше звернулися до розв'язання актуальних наукових завдань.

Напрацювання, подані у розділах монографії «Медіакомпетентність фахівця», значною мірою – результат саме самоосвіти. Автори монографії – недавні студенти, перші слухачі авторського спецкурсу «Медіаосвіта». Матеріали видання засвідчують можливість професійно-орієнтованої медіаосвіти у формуванні фахових якостей майбутнього спеціаліста.

У розділі, автором якого є Юлія Горун, обґрунтовано ефективність технології формування медіаграмотності редактора як складової його професійної компетентності з використанням сайтів з медіаграмотності. Дослідниця запропонувала власне визначення понять *медіакомпетентність редактора, сайти з медіаграмотності*; виділила складові медіакомпетентності редактора, які можна розвивати за допомогою сайтів, залежно від специфіки редактор-

ської діяльності; визначила, за допомогою яких засобів через сайти з медіаграмотності формується фахова компетентність редактора. Для цього молода дослідниця проаналізувала вплив Інтернет-джерел з медіаграмотності на розвиток медіакомпетентності редактора.

Чимало аспектів дослідження Ю. Горун можна позначити словом «уперше», оскільки тема є новою, актуальною й поки що недостатньо дослідженою. Її робота – значний внесок у розвиток професійно-орієнтованої медіаосвіти. Результати дослідження можна використовувати в науково-педагогічній діяльності, а також у розробленні спецкурсів для фахової підготовки редакторів чи безпосередньо на виробництві. Розділ містить методично-практичний матеріал для редакторів, журналістів, які у своїй роботі можуть використовувати медіаосвітні сайти у професійній діяльності.

У розділі «Періодичні видання з мистецтвознавства як засіб медіаосвіти», автором якого є Віра Кравчук, уперше вивчено мистецтвознавчу періодику як окремий пласт спеціалізованої преси, що може слугувати реалізації завдань медіаосвіти; досліджено медіаосвітню функцію часописів про мистецтво; запропоновано модель використання подібної преси як одного з видів навчального матеріалу (при вивченні історії та теорії мистецтва, а також для оволодіння навичками ефективного використання медіа студентами творчих навчальних закладів); розглянуто можливість запровадження медіаосвітніх занять з використанням мистецтвознавчої періодики для студентів немистецьких ВНЗ.

Аналіз періодичних видань з мистецтвознавства спонукав дослідницю визначити однією з головних протекційністську теорію медіаосвіти, оскільки, на її думку, останнім часом особливо посилився негативний вплив медіа на людей. Тому акцентується увага на доборі якісних (правдивих, об'єктивних, різнопланових тощо) медіазасобів.

Редакторському аспекту підготовки до видання такої літератури, як комікси (ма-

льовані історії), присвячено розділ, автором якого є Катерина Нагорна. Уперше у вітчизняній гуманітаристиці дослідниця розглядає навчально-виховні можливості коміксів й умови їх застосування, визначає їх використання як одну з медіаосвітніх технологій у процесі навчання у школі, обґрунтовує особливості редакційного процесу опрацювання коміксів і виокремлює роль редактора у цьому процесі.

Матеріалом її дослідження стали освітні комікси з української літератури, а саме: «Хазяїн» за мотивами п'єси Івана Карпенка-Карого, «Москаль-чарівник» за мотивами п'єси Івана Котляревського, «Конотопська відьма» за мотивами повісті Григорія Квітки-Основ'яненка, «Мина Мазайло» за мотивами п'єси Миколи Куліша, «Ніч проти Різдва» за мотивами повісті Миколи Гоголя, «Кайдашева сім'я» за мотивами повісті Івана Нечуя-Левицького, «Захар Беркут» за мотивами повісті Івана Франка із серії «Класні комікси» видавництва «Грані-Т», «Тарас Бульба» видавництва «Генеза», а також книжки-картинки видавництва «Веселка» та ін.

Практичне значення дослідження К. Нагорної полягає в реальних можливостях використання напрацювань на практиці – у редакційній роботі та в навчальному процесі – при підготовці педагогів і редакторів. Розділ містить методично-практичний матеріал для медіапедагогів, учителів, батьків, редакторів і дизайнерів, які у своїй роботі стикатимуться з використанням коміксів у нових умовах інформаційного суспільства.

Ще один розділ монографії представляє напрацювання Наталії Литвин. Метою її дослідження було: обґрунтувати ефективність технології формування професійної компетентності редакторів засобами медіапсихології. Роль медіапсихології у формуванні професійних якостей редактора не була предметом наукових досліджень ані українських, ані зарубіжних учених. Чимало аспектів дослідження Н. Литвин можна визначити як нове, актуальне й поки що недостатньо досліджене. Її робота – значний внесок у розвиток медіаосвіти та медіапсихології.

Результати дослідження можна використовувати у науково-педагогічній діяльності, а також у розробленні спецкурсів для фахової підготовки спеціалістів із соціальних комунікацій чи безпосередньо на виробництві.

Дослідниця *вперше в світовій практиці* розглянула роль медіапсихології у формуванні професійних якостей редактора; запропонувала власні визначення понять *медіапсихологія редактора, критичне мислення редактора*; уточнила зміст термінів *професійні якості редактора, медіапсихологія* й з'ясувала, які саме *медіапсихологічні знання* необхідні сучасному редакторові. Розділ містить методично-практичний матеріал для редакторів та журналістів, які у своїй професійній діяльності стикатимуться з медіапсихологічними чинниками.

Інший приклад використання саме медіапсихологічних чинників подано у розділі Іванни Костюхіної, де йдеться про медіапсихологію як засіб виявлення механізму впливу на емоції глядача розважальних телепередач. Жанр розважальних програм набув значної популярності в сучасному телевізійному просторі, відтак основи їх створення та специфіка впливу на глядацьку аудиторію вбачаються актуальною проблемою для досліджень функціонування нинішнього телебачення.

Новизна дослідження І. Костюхіної полягає у тому, що в ньому вперше йдеться про медіапсихологію саме як засіб виявлення механізмів впливу на емоції глядача розважальних телепередач. З цією метою розглянуто класифікації розважальних програм, визначено їх недоліки за розробленими дослідницею критеріями. На основі, наприклад, критерію соціальної значущості дослідниця поділяє їх на: суто розважальні; розважальні з елементами проблемності; проблемні з елементами розважальності; суто проблемні. У дослідженні доведено, що розважальні програми послугуються механізмами впливу на телеглядача, і на прикладі шоу «Х-фактор» розглянуто ці механізми. Значну увагу при цьому приді-

лено ролі редактора у створенні розважальних програм, важливості такої його професійної ознаки, як критичне мислення.

У визначенні механізмів впливу важливу роль відіграє медіапсихологія. І. Костюхіна пропонує власне визначення цього поняття: «Медіапсихологія – це галузь науки, яка досліджує та визначає можливий вплив засобів масової інформації на психіку реципієнта та на основі виявлених механізмів пропонує шляхи для його зменшення». Дослідниця переконана, що за допомогою розгляду розважальних програм через призму теоретичної бази медіапсихології можна спрогнозувати їх вплив на емоції глядачів. [9].

Не зупиняємося на докладному аналізі розділів монографії – вони цікаві, самобутні, інноваційні. Зазначимо лише, що окремі положення студентських досліджень були предметом обговорення на міжнародних круглих столах «Медіаосвітні техноло-

гії у навчальному процесі» у Києві, міжнародних науково-практичних конференціях «Інформаційне поле сучасної Росії: практики та ефекти» в Казані, I Міжнародній науково-практичній конференції «Медіаосвіта 2013» у Москві. За результатами досліджень, викладеними в монографії, молодими науковцями опубліковано кілька статей, які були схвально зустрінуті науково-педагогічним загалом.

Висновки та рекомендації. Сучасна медіаосвіта – це широкий простір для розроблення нових теорій і концепцій, апробації унікальних освітніх технологій. Вона орієнтована на творчий пошук, і саме завдяки їй людина набуває медіа- та інформаційної грамотності, щоб вільно почуватися в сучасному глобалізованому світі й бути професійно компетентною впродовж життя. Досвід упровадження професійно-орієнтованої медіаосвіти (ПОМО) у навчальних закладах України засвідчує її перспективність.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бондаренко Е. А.** Обоснование концепции комплексного медиаобразования: современная школа в российском и мировом медиапространстве / Е. А. Бондаренко // Медиаобразование 2013 : сб. трудов Международного Форума конференций «Медиаобразование 2013» (Москва, 31 октября – 2 ноября 2013 г.) / под ред. И. В. Жилавской. – М. : РИЦ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2013. – С. 10–28.

2. **Букхорст А.** Медиа- и информационная грамотность и ее «подруги» / А. Букхорст // Медиа- и информационная грамотность в обществах знания / сост. Кузьмин Е. И., Паршакова А. В. – М. : МЦБС, 2013. – С. 35–44.

3. **Вебер В.** Портфолио медиаграмотности [Электронный ресурс] / В. Вебер // Информатика и образование. – 2002. – № 1. – Режим доступа : http://www.infojournal.ru/journal_arxiv/2002/

4. **Курбаноглу С.** Анализ концепции информационной грамотности / С. Курбаноглу // Медиа- и информационная грамотность в обществах знания / сост. Кузьмин Е. И., Паршакова А. В. – М. : МЦБС, 2013. – С. 87–97.

5. Московская декларация о медиа- и информационной грамотности: итоговый документ // Медиа- и информационная грамотность в обществах знания / сост. Кузьмин Е. И., Паршакова А. В. – М. : МЦБС, 2013. – С. 375–379.

6. Медіадидактика вищої школи : програми спецкурсів / Онкович Г. В., Духаніна Н. М., Сахневич І. А. та ін. ; за наук. ред. д. пед. наук, проф. Г. В. Онкович. – К. : Логос, 2013. – 196 с.

CITED LITERATURE

1. **Bondarenko Ye. A.** Substantiation of concept on complex media education: contemporary school in Russian and world media area / Ye.A. Bondarenko // «Media Education 2013» : coll. of scient. works on International Conference Forum «Media Education 2013» (Moscow, October, 31– November, 2, 2013) / ed. I. V. Zhilavskaia. – M. : RIC MSU named after M. A. Sholokhov, 2013. – P. 10–28.

2. **Bukhorst A.** Media and information literacy and its «friends»/ A. Bukhorst// Media and information literacy in knowledge society /compl. by Kuzmin Ye.I., Parshakova A. – M. : MCBC, 2013. – P. 35–44.

3. **Veber V.** Portfolio of media literacy [Electronic resource] / V. Veber // Informatika i obrazovaniie. – 2002. – №1. – URL : http://www.infojournal.ru/journal_arxiv/2002/

4. **Kurbanohlu C.** Analysis of information literacy concept / C. Kurbanohlu // Media and information literacy in knowledge societies / compl. by Kuzmin Ye. I., Parshakova A. V. –M. : MCBC, 2013. – P. 87–97.

5. Moscow Declaration on Media and Information Literacy: final document // Media and information literacy in knowledge societies / compl. by KuzminYe. I., Parshakova A.V. – M. : MCBC, 2013. – P. 375–379.

6. Media didactics in high schools : programmes of optional courses / Onkovych H. V., Dukhanina N. M., Sakhnevych I.A. and col. ; scient. edit. D. ped. science, prof.H. V. Onkovych. – K. : Logos, 2013. – 196 p.

7. **Onkovych H. V.** Professionally oriented media education in higher school / H.V. Onkovych// Media education in Ukraine: scientific reflexion of

7. **Онкович Г. В.** Професійно орієнтована медіа-освіта у вищій школі / Г. В. Онкович // Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив : збірник статей методологічного семінару. – К., 2013. – С.79–89.

8. **Onkovich Ganna.** Media Didactics in Higher Education: Oriented Media Education / Ganna Onkovich // European Conference on Information Literacy, October 22–25, 2013, Istanbul, Turkey: Abstracts / Editors: Serap Kurbanoglu, Esther Grassian, Diane Mizrachi, Ralph Catts, Sumeyye Akca, Sonja Spiranec. – Ankara : Hacettepe University Department of Information Management, 2013. – P. 101.

9. Медіакомпетентність фахівця : колективна монографія / Онкович Г. В., Горун Ю. М., Литвин Н. О. та ін. ; за наук. ред. д. пед. наук, проф. Г. В. Онкович– К. : Логос, 2013. – 260 с.

10. **Сулім А. А.** Медіакомпетентність як результат упровадження медіаосвіти [Електронний ресурс] / А. А. Сулім. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Soc_kom/2011_968/content/sulim.pdf

11. **Фатеева И. А.** «Осознанное» и «неосознанное» медиаобразование в педагогике и медиадеятельности / И. А. Фатеева // Медиаобразование 2013 : сб. трудов Международного Форума конференций «Медиаобразование 2013» (Москва, 31 октября – 2 ноября 2013 г.) / под ред. И. В. Жилавской. – М. : РИЦ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2013. – С. 52–57.

12. **Федоров А. В.** Медиакомпетентность личности: от терминологии к показателям / А. В. Федоров // Телекоммуникации и информатизация образования. – 2007. – № 3. – С. 26–54.

13. **Федоров А. В.** Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза / А. В. Федоров. – М. : Изд-во МОУ ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. – 616 с.

14. **Федоров А. В.** Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / А. В. Федоров. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – С. 24.

15. **Федоров А. В.** Синтез медийной и информационной грамотности как новая тенденция, предложенная ЮНЕСКО: плюсы и минусы / А. В. Федоров // Дистанционное и виртуальное обучение. – 2013. – № 10. – С. 72–79.

16. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqu of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009 [Electronic resource]. – URL : <http://www.bologna2009benelux.org>.

challenges, practices, perspectives : coll. of articles of a methodological workshop. – К., 2013. – P. 79–89.

8. **Onkovich Ganna.** Media Didactics in Higher Education: Oriented Media Education / Ganna Onkovich // European Conference on Information Literacy, October 22–25, 2013, Istanbul, Turkey: Abstracts / Editors: Serap Kurbanoglu, Esther Grassian, Diane Mizrachi, Ralph Catts, Sumeyye Akca, Sonja Spiranec. – Ankara : Hacettepe University Department of Information Management, 2013. – P. 101.

9. Media competence of a specialist: coll. monograph / Onkovych H.V., Horun Yu.M., Lytvyn N.O. and col. ; scient. edit. D. ped. science, prof. H.V. Onkovych– K. : Logos, 2013. – 260p.

10. **Sulim A. A.** Media competence as a result of introduction of media education [Electronic resource] / A. A. Sulim. – URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Soc_kom/2011_968/content/sulim.pdf

11. **Fatieieva I. A.** «Conscious» and «unconscious» media education in pedagogy and media activity / I. A. Fatieieva // Media Education 2013 : coll. of scient. works of International Conference Forum «Media Education 2013» (Moscow, October, 31– November, 2, 2013) / ed. I. V. Zhilavskaia. – M. : RIC MSHU named after M.A. Sholokhov, 2013. – P. 52–57.

12. **Fedorov A. V.** Media competence of a personality: from terminology to indices /A. V. Fiodorov // Telekommunikatsii i informatizatsiia obrazovaniia. – 2007. – № 3. –P. 26–54.

13. **Fedorov A. V.** Development of media competence and critical thinking in students of higher pedagogical institutes / A. V. Fiodorov. – M. : Publ. House MOO VPP UNESCO «Information for all» 2007. – 616 p.

14. **Fedorov A. V.** Dictionary of terms on media education, media pedagogy, media literacy, media competence / A. V. Fiodorov. – Taganrog : Publ. House Taganrog state ped. inst., 2010. – P. 24.

15. **Fedorov A. V.** Synthesis of media and information literacy as a new tendency recommended by UNESCO: advantages and disadvantages / A.V. Fiodorov // Distance and virtual education. – 2013. – № 10. –P. 72–79.

16. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqu of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009 [Electronic resource]. – URL : <http://www.bologna2009benelux.org>.